

TEMEL BİR DİL BECERİSİ OLARAK DİNLEME VE DİNLEME EĞİTİMİ

Cahit EPÇAÇAN*

Öz

Türkçenin temel dil becerilerinden biri olan “dinleme”nin bireylere nasıl kazandırılacağı ve nasıl geliştirilebileceği son yıllarda önemli bir araştırma konusu olmuştur. Bu alanda yapılan çalışmalarla dinleme becerisinin ne olduğu, dinleme eğitiminin nasıl olması gerektiği ve dinleme eğitiminde hangi yöntem ve tekniklerin kullanılacağı soruları önem kazanmıştır. Dinleme becerisi eğitimi ve dinleme teknikleri üzerine yapılan bu çalışmada toplumun kültür yapısı, dinleme sürecinde uygulanacak etkinlikler, dinleme becerisini geliştirmeye yönelik strateji ve tekniklerin uygulanması, öğretmenlerin konuyla ilgili bilgi ve beceriye sahip olması, dinleme becerisini etkileyen unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada betimsel araştırma yöntemine başvurulmuş olup veri toplama aracı olarak da kaynak tarama tekniğinden yararlanılmıştır. Literatür tarama neticesinde dinleme becerisinin geliştirilebilir bir beceri olduğu ve özellikle dinleme eğitiminin ölçme boyutunda eksikliklerin yaşandığı ve bu alanda daha fazla çalışmanın yapılması gerekliliği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkçe, Dinleme Becerisi Eğitimi, Dinleme Stratejileri.*

LISTENING AS A BASIC LANGUAGE SKILL AND LISTENING EDUCATION

Abstract

How to improve and how to make individuals gain “listening” which is one of the basic language skills of Turkish has become an important research topic in recent years. In the light of studies conducted in this field, the following questions have gained importance; what is listening skill, how should listening education be, which methods and techniques should be used in listening education. In this study, which has been done

* Yrd. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, epcacan@siirt.edu.tr

about listening skill education and listening techniques, the following factors came to forward as the ones which influence listening skill; cultural structure of society, the activities that are applied during listening process, implementation of strategies and techniques to improve listening skill, teachers having knowledge and skills related to the topic. In this study, descriptive research method has been applied and as data collection tool source scan technique has been used. As a result of literature review it has been determined that listening skill is an improvable skill and particularly deficiencies are observed in measure part of listening education and further studies and researches are needed in this field.

Key Words: *Turkish, Listening Skill Education, Listening Strategies.*

1. GİRİŞ

“Konuşmak bir ihtiyaç ise, dinlemek bir sanattır.” diyor Van Goethe. Günümüzde dil eğitiminde ön plana çıkan becerilerden biri de dinlemedir. İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programında “Türkçe öğrenimi; anlama, yorumlama, iletişim kurma becerilerinin gelişmesine yönelik olan dinleme / izleme, konuşma, okuma, yazma temel dil becerileri ile dil bilgisinden oluşur.” (MEB, 2006: 2) ifadesiyle dinlemeye temel dil becerileri arasında yer verilmiştir. “Türkçe öğretiminden beklenen, öğrencinin okuma, dinleme / izleme, konuşma ve yazma becerilerini dilin kurallarına uygun olarak geliştirmesi” (MEB; 2006) hedefi doğrultusunda dinleme becerisinin geliştirilmesi de bir gerekliliktir. Yine programda Dinleme / İzleme başlığı altında “Dinleme / izleme, iletişim kurmanın ve öğrenmenin temel yollarından biri olup verilen iletiyi doğru bir şekilde anlama, yorumlama ve değerlendirme becerisi” şeklinde tanımlaması yapıldıktan sonra “dinleme / izleme kurallarını uygulama, anlama ve çözümleme, değerlendirme, söz varlığını zenginleştirme, etkili dinleme / izleme alışkanlığı kazanma” (MEB, 2006) hedefleri belirtilmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programında dinleme becerisinin ön plana çıkarılmasıyla bu alandaki araştırmalar da artmaya başlamıştır. Ayrıca Türkçe Öğretim Programında yer

verilen dinleme eğitiminin hem gerekli olup olmadığı hem de kazandırılacak dinleme becerilerinin ne şekilde, hangi yollarla gerçekleştirileceği konularında sıkıntı yaşayan eğitimcilerin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Yine bu çalışmada dinlemenin ne olduğu, dinleme eğitiminin nasıl olması gerektiği ve dinleme eğitiminde hangi yöntemlerin etkili olduğu sorularına net cevaplar verilmeye çalışılacaktır.

Dinlemeye ilişkin alanyazında çok farklı tanımlar yapılmıştır. Özbay (2005)'a göre dinleme iletiyi gönderen bireyin ilettiği mesajları doğru bir şekilde algılama etkinliğidir. Özbay, dinlemede mesajın doğru algılanmasına vurgu yaparken, Umagan, (2007: 149) dinlemeyi “karşı tarafı edilgen bir yapıda izleme değil, iletişimin tam olarak gerçekleşmesi için iletiyi tam olarak alma ve yorumlama çabası” olarak tanımlamaktadır. “Dinleme etkinliği, dilin dört işlevinden en çok kullanılanıdır... Dinlemek aynı zamanda bir iletişim kurma yoludur... Dinlemek, işitmekten farklı bir etkinliktir... Dinleme, belli bir amaç doğrultusunda yapılan, öğrenilmesi gereken bir beceri olarak karşımıza çıkar. Dinleme bir yönüyle kişinin tercihinine bağlı olarak, seçerek ve isteyerek algıladığı sesler bütünü olduğundan, bunda seçicilik söz konusudur.” (Aktaş ve Gündüz 2004: 247).

Gümüş, M. (bt). dinlemeyi; anlamlı bilgilerin başka kişilerden veya başka ses araçlarından duyularak anlaşılması eylemi olarak ifade eder ve dinlemenin dil kulak beyin ilişkisi ile gerçekleştiğini belirtir. Gümüş' e göre işitmek ile dinlemek de aynı şeyler değildir ve işitme isteğimiz dışında gerçekleşebilirken, dinleme ise belli bir amaca yöneliktir. Koç ve Müftüoğlu (bt)'na göre ise dinleme, konuşma ya da okunma yoluyla gönderilen bir bildirim algılanıp kavranmasıdır, öğrenme yollarından biridir ve belli bir amaç için yapılır. Düşünme, anlama, anlamlandırma, değerlendirme, kıyaslama, ayırt etme yetenekleri; belli ölçüde gelişmiş, geliştirilmiş bir dinleme yeteneğine bağlıdır. Karagündüz (2010) ise dinleme becerisini bilişsel, duyuşsal, devinişsel, fiziksel, fizyolojik, eğitsel, sosyal boyutları olan çok yönlü bir olgu olarak ele almıştır. Yine dinlemenin, içinde bilişsel ve duyuşsal özellikleri olan karmaşık bir süreç

olduğunu da eklemiştir. Doğan (2007) ise işitmeyi, insanın doğuştan getirdiği bir özellik, dinlemeyi ise sonradan öğrenilen ve eğitimle geliştirilebilen bir dil becerisi olarak ifade eder. Johnson (1951: 58)'e göre dinleme “Sözlü iletişim sürecinde etkili anlama ve cevap verme yeteneğidir.” (akt. Aytan, 2011: 24). Yine dinleme becerisinden, “işitmeyi, anlamayı, anlaşılan bilgileri önceki bilgilerle bütünleştirmeyi ve gerekirse cevap vermeyi içeren aktif bir süreç” (Wolf, Marsnik, Tacey ve Nichols, 1983'ten akt. Aytan: 2011: 24) olarak bahsedilmiştir. “Dinleme bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak katıldığı bir etkinliktir. Dinleme ortamında bireyler söylenen karşısında sessizce duran ve itaat eden pasif alıcılar değil, duygu ve düşüncelerini sözel ya da sözel yollarla ortaya koyan aktif alıcılardır.” (Karadüz, 2010: 42-43). Yukarıdaki tanımda belirtildiği gibi dinleme aktif bir alım sürecidir. Bu anlamda dinleme kişiler arası bir iletişimi de gerektirir. “Dinlemenin kişiler arası ilişkilere yön veren, anlam kazandıran bir niteliğe sahip olabilmesi, konuşanın söyledikleriyle ilgilenildiğini, sorununun duyulduğunu, anlaşıldığını ve çözümü için yardımcı olmaya hazır olduğu izleniminin verilebilmesiyle mümkündür.” (Yoncalık ve Çimen, 2006:136).

Dinlemeye ilişkin yapılan tanımlar incelendiğinde bazı ortak unsurları vurguladıkları görülmektedir. Bu unsurları şöyle sıralayabiliriz:

- İletileri doğru bir şekilde anlama ve yorumlama çabası,
- Dilin dört temel işlevinden biri olma,
- Kişiler arası iletişim unsuru olma,
- Belirli bir amaç doğrultusunda yapıma,
- İnsanın seçme özgürlüğünün bir yansıması olma,
- İşitmeyi de içine alan bir etkinlik,
- Öğrenilebilen ve öğrenilmesi gereken bir dil becerisi olma,
- İnsan beyninin çeşitli bilişsel süreçlerini gerektirme,
- Çok farklı boyutları olan bir olgu olma,
- Karmaşık ve aktif bir süreci içermesi.

Bu ortak özelliklerden hareketle dinlemeye ilişkin bir tanım da yapılabilir: Dilin dört temel işlevinden biri olan dinleme, kişiler arasında iletişimin vazgeçilmez bir unsuru, anlatıcıdan gelen mesajları anlama ve yorumlama çabası; işitmeyi de içine alan kapsamlı, karmaşık, aktif bir süreç; çok boyutlu bir olgu; amaçlı bir davranış ve insanın seçme özgürlüğünün de bir yansıması olarak insan beyninin bilişsel süreçlerini gerektiren zihinsel bir etkinliktir.

“Sosyal değer yargılarımızı yansıtan atasözlerimizde açık olarak gördüğümüz gibi, toplumumuz, dinlemeye konuşmadan daha fazla değer vermiş, özellikle halk içinde ve büyüklerin yanında küçüklerin iyi dinlemelerini çoğu zaman da onaylamalarını öğütlemiştir; başka bir ifadeyle pasif dinlemeye yönlendirme ağırlıklı eğitim eğilimi olmuştur. Sürekli pasif dinlemeye mahkûm bırakılan çocuklar, psikolojik bir tepki olarak olumsuz dinleme davranışlarına yönelmektedirler.”(Çiftçi, 2001: 166).

Dinlemeyi etkileyen faktörleri fizyolojik ve psikolojik faktörler olarak ele almak mümkündür. Fizyolojik faktörler öğrencinin duyma yetisiyle ilgilidir ve öğretmenin öğrenci özelliklerini bilerek davranması gerekir. Dinlemeyi etkileyen fiziki faktörler eğitim ortamlarının fiziki yapılarıyla da yakından ilgilidir. Okullarda kalabalık sınıfların bulunması, oturma düzeninde bireyselliğin ön plana çıkmaması, dinleme becerilerini olumsuz yönden etkilerken; U şeklinde bir oturma düzeni ve kalabalık olmayan sınıflar dinleme becerisinin geliştirilmesinde etkilidir. Dinleyicilerin “olumsuz ruh hâli” yeterince ilgi çekmeyen bir konu veya konuşmacıdan kaynaklanan olumsuzluklar, dinleyenin yeterince motive edilememesi dinlemeyi etkileyen psikolojik faktörlerden bazılarıdır. Eğitilmiş bir hafıza, kelime hazinesinin geniş olması, kültürel olarak pasif dinleyici tercihinden vazgeçilmesi dinleme eğitimini veren öğretmenin gerekli mesleki bilgiye sahip olması, seçilen konuların öğrenci seviyesine uygun olması ve bir amaca hizmet etmesi dinleme becerisinin geliştirilmesinde önemli diğer faktörlerden bazılarıdır (Çiftçi, 2001).

Aşılıoğlu (2009)'na göre dinleme becerisine ilişkin bazı engeller bulunmaktadır. Bunlar: Dinleyiciden kaynaklanan, dersin hedeflerinin farkında olamama, konu üzerine dikkati toplayamama, konuya ilgi duymama, dinleme sırasında kişisel sorunlara odaklanma, anlatılan her şeyi not almaya çalışma, ders süresini hayal kurarak geçirme, konunun kavranması için gerekli olan ön bilgilere sahip olmama ve güdülenme eksikliği gibi başlıklar altında toplanabilir. Yine öğreticiden kaynaklanan; anlatımı uzun süre ve tek düze sürdürme, öğrencileri hedeflerden haberdar etmeme, konuşmalarında öğrencilerin bilmediği terim ve kavramlara fazlaca yer verme, ifade ve tavırları ile öğrencilerde dinleme konusunda isteksizlik yaratma ve onların konuya odaklanmalarını sağlayacak gerekli yönlendirmeyi gerçekleştirememedir. Bununla birlikte; ders anlatımlarının tekdüzelikten kurtarılması, konunun hedeflerinden öğrencilerin haberdar edilmesi, konuşma hızının zihinsel anlama sürecine uygun hale getirilmesi, dersi canlandırıcı çeşitli ders etkinlikleri yapılması ve sınıf içinde bireysel farklılıkların dikkate alınması dinlemeyi geliştirebilecek yollardan bazılarıdır.

Cihangir (2004), dinlemenin eğitim yoluyla geliştirilebileceğini belirterek bu alanda yapılan çalışmaların yetersizliğine dikkat çekmekte ve çok yönlü çalışmalarla etkin dinleme becerisinin geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Doğan (2008) da öğrencilere verilecek etkinlik temelli eğitimin dinleme becerilerini artırdığını savunmaktadır.

Dinleme becerisinin geliştirilmesinde, amaç oluşturulması ve metinle ilgili soruların metin okunmadan önce verilmesi de önem taşımaktadır. Temur (2010)'a göre metnin işleniş sürecinde metin öncesinde verilen soruların dinlediğini anlama beceri düzeyine olan etkisi metni dinledikten sonra verilen sorulara göre daha fazladır ve metni dinlemeden önce soruların bilinmesi seçici ve amaçlı dinlemeye katkı sağlamakta, metin sonrasında sorulan sorular ise öğrencilerin metnin tamamına odaklanmalarına sebep olmaktadır. Yani amaçlı dinleme, dinleme becerisini geliştirmektedir ve dinleme

etkinlikleri öncesinde amaç oluşturmak dinleme becerisi eğitimini olumlu etkilemektedir.

Aytan (2011) dinlemeyi, kendiliğinden gelişen bir beceri olarak kabul ettiği için ihmal edilmiş, kaybolmuş, unutulmuş, yetim kalmış, üvey gibi sıfatlarla nitelendirmiştir ve aktif öğrenme tekniklerine dayalı eğitimin dinleme becerilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Aktif öğrenme teknikleriyle oluşturulmuş ders içeriklerinin ilköğretim ikinci kademedeki bütün sınıflara uygulanmasının öğrencilerin dinleme becerilerini geliştireceğini öne sürmüştür. Doğan (2007) da dinleme becerisinin geliştirilebilir bir beceri olduğunu savunmaktadır. Maden ve Durukan (2011) da dinleyicileri pasif, katılımcı, tarafsız ve aktif dinleyici olarak sınıflandırmaktadır ve olumlu dinleme stillerinin daha fazla kullanılmasının dinleme becerisini geliştirdiğini belirtmektedir.

Şahin (2009)'e göre ise öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi dinleme becerilerini etkilemektedir. Dinlemenin kullanılan farklı öğretim teknikleriyle etkin hale getirilmesi ve böylece öğrencilerin dinleme farkındalıklarının artırılması, akademik ve sosyal yaşamda başarılı olmaya katkı sağlayacaktır.

Onan ve Akgül (2012)'e göre beynin sağ üst çeyreği dil eğitiminde yaratıcı işlevlerden sorumludur ve dinleme sürecinde yapılan birleştirme, sentez yapma, bütünü kavrama gibi bilişsel işlevler bu bölgede meydana gelmektedir. Özellikle sentez yapma, yapılandırıcı yaklaşımın ön gördüğü dinleme eğitiminde son derece önemli bir yere sahiptir. Ancak Türkçe dersi dinleme öğrenme alanındaki 42 kazanımın 28'i beynin sol üst bölgesiyle ilişkilendirilmiştir. Sol üst çeyrek analiz yapma, eleştiri, mantıksal işlem ve akılcı düşünme gibi, dinleme / anlama süreci açısından önemli olan bilişsel işlemlerden sorumludur. Dinleme öğrenme alanındaki kazanımların en az ilişkili olduğu beyin bölgesi ise sağ alt çeyrektir. Oysa bu bölge, dinleme eğitiminde son derece önemli bir yere sahiptir. Sağ alt çeyrekte yer alan ve dilin bütün yapısını

oluşturan vurgu, ezgi ve tonlama gibi unsurlar, dinleme eğitimi açısından büyük önem taşımaktadır.

Dinleme becerisi eğitiminde geliştirilen becerilerin nasıl ölçüleceği sorusu da eğitimcileri meşgul eden bir diğer konudur. Melanlıoğlu (2012: 1589)'na göre "Dinlediğini anlama stratejileri ve üstbilgi stratejileri birlikte değerlendirildiğinde bunların genel anlamda "dinleme öncesi", "dinleme sırası" ve dinleme sonrası" olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmesi, bunların öğrenciye kazandırılması ve öğrencinin kendini bu üç aşamaya göre değerlendirmesi açısından daha işlevsel bir tasnif olarak düşünülebilir. Bu tasnife göre eğitimin gerçekleşebilmesi için dinleme becerisi, dinleme süreci, öğrenci seviyesi, dersin amacı, kullanılacak materyaller, dersin işleniş, dinlediğini anlamının değerlendirilmesi gibi unsurlar göz önüne alınmalıdır.

Dinleme eğitiminin geliştirilmesinde, dinleme türleri ve stratejileri nelerdir sorusuna da cevap vermek gerekmektedir.

Temur (2010), dinleme eğitiminde üç stratejiden bahsetmiştir:

- Parçadan Bütüne Stratejileri: Metne odaklanılır. Metindeki dil birimlerinden hareketle metnin anlamı çözümlenmeye çalışılır. Metinde sadece ihtiyaç duyulan kısım ön plana çıkar.
- Bütünden Parçaya Stratejileri: Burada odak nokta dinleyicilerdir. Hem metnin dil birimleri hem dinleyicilerin hazır bulunuşluk düzeyleri hem de metin türü ile ilgilidir ve metin türünü tespit etmeyi içerir.
- Üstbilgi Stratejiler: Üstbilgiyi kullanabilen dinleyici grubunu içine alır. Bu dinleyiciler dinleme stratejilerinin nerede, nasıl kullanılacağını bilirler.

Aktaş ve Gündüz (2004) de üç dinleme tekniğinden bahsetmiştir. Bunlar:

- Dikkatli dinleme: Konuyu dinleyenin motive olduğu ve geri bildirim verdiği dinleme stratejisidir.
- Doğru dinleme: Dinleyicinin kendi ilgi alanına göre dinlediği, dinlediğini analiz edebildiği, çıkarımları doğrultusunda bir senteze varabildiği stratejidir. Konuşma öncesinde dinleyenin konuyla ilgili araştırma yapmasını da gerektirebilir. Dinleme sürecinde anahtar kavramları belirleme ve iletiyi anlama, dinleyiciden beklenir.
- Eleştirel dinleme: Dinlediklerine ilişkin sebep-sonuç ilişkisi kurmayı gerektiren ve dinlediğiyle ilgili “neden, nasıl, niçin, nerede, ne oldu, ne yaptı vb.” sorular oluşturulmasının yararlı olduğu tartışmalarda ve açık oturumlarda da tercih edilen bir stratejidir.

Maden ve Durukan (2011) ise araştırmalarında dinleme stillerini dört başlıkta incelemiştir. Bunlar:

- Aktif dinleme / dinleyici: Başkaları konuşurken tüm dikkatini vererek dinler. Yüksek enerji ile dinler, konuşucuyla doğrudan göz teması kurar.
- Katılımcı dinleme / dinleyici: Konuşmacının sözüne ve amacına dikkat eder.
- Pasif dinleme / dinleyici: Konuşma eylemine dikkat etmez. Konuşmacı-dinleyici ilişkisini kurmaz. Nadiren söz alır ve konuşur.
- Tarafsız dinleme / dinleyici: Konuşma esnasında alıcı konumda değildir. Konuşma sürecinde ilgisiz ve dikkatsizdir. Sıkılgan ve huzursuz tavırlar sergiler. Doğrudan göz teması kurmaktan kaçınır. Konuşmanın içeriğine dikkat etmez.

Özbay (2005) ise dokuz tür dinlemeden bahsetmiştir. Bunlar:

- Gönüllü veya gönülsüz dinleme: Herhangi bir dış baskı altında dinleme, amacına ulaşmayacağı gibi bireyin kendi arzusuyla dinlemesi dinleme sürecinin etkililiğini artıracaktır.

- Motivasyona dayalı dinleme: Bireyin dinleme öncesi, dinleme süreci ve dinleme sonrası karşılaştığı engellerle baş edebilme potansiyelini içerir.
- Sempati veya antipati ile dinleme: Dinleyicinin, konu veya iletiyi gönderen kişiye yönelik olumlu ya da olumsuz tavırlarının olması dinleme becerisini etkileyecektir.
- Seçmeli dinleme: Dinleyenin, konuşmacının konuşmasında sadece kendi ilgilendiği kısmı dinlemesini içerir. Bu tür dinlemeler konuşmanın temasını kavramak için de kullanılabilir.
- Yüzeysel dinleme: Dinleyenin kelime hazinesinin az olması, konuşmacının kullandığı kelimelerin anlamlarını bilmemesi durumunda dinliyormuş gibi yapmadır.
- Etkin dinleme: Dinleyenin empati yaparak, iletişimde geri bildirim vererek bazen konuşmacının sözlerinden ne anladığını kendi kelimeleriyle ifade ederek dinlediği bir dinleme türüdür.
- Katılımlı dinleme: Dinleyicinin özellikle günlük yaşamda çeşitli problemlerin çözümünde kullanabileceği ve iletişimde yüz yüze olmayı gerektiren ve dinlenenin anlaşıldığı mesajının geri bildirim olarak verildiği dinleme türüdür.
- Eleştirel dinleme: Dinlenenlerin doğruluğunun kontrol edildiği, iletinin etkin bir şekilde alınıp verildiği “algılama, kavrama gibi zihinsel” süreçlerin işletildiği olumlu bir dinleme türüdür. Eleştirel bir dinleyen, dikkatli bir şekilde konuşmaları dinleyip, objektif olarak değerlendirebilen, konuşmacıya görsel davranışlarıyla yardımcı olan kişilerdir.
- Pasif (edilgen) dinleme: Dinleyenin, mesajı anlamaya çalışmadan, herhangi bir tepki vermeden dinleme durumudur. Konuşan aktif, dinleyici pasiftir. İletişim sürecinde dönütün olmadığı bir iletişim şeklidir.

Umagan (2007) ise, dinleme türlerini etkili ve etkisiz dinleme olmak üzere iki başlık altında sınıflandırmıştır. Etkili dinleme türleri, olumlu dinleyici özelliklerinin bulunduğu dinleme türleridir.

- Gönüllü dinleme: Bireyin gönüllü olarak dinlemesidir.
- Stratejik dinleme: Konuşmaya ilişkin yordamanın yapıldığı bir dinleme türüdür.
- Amaçlı dinleme: Eleştirel düşünme becerisinin de işe koşularak, not alarak ve bilgiye kaynağından ulaşarak dinlemedir.
- Haz almak için dinleme: Estetik kaygının ön planda olduğu ve bilgi üzerine yapılandırılmamış dinleme türüdür. İtibari metinlerin dinlenmesi bu türe girer.
- Eleştirel dinleme: Dinleyenin dinlediklerini değerlendirebilme becerisine sahip olduğu bir dinleme türüdür.

Etkisiz dinleme türleri, zoraki dinlemeleri içeren herhangi bir amacı olmayan dinleme türleridir. Bunlar:

- Gönülsüz dinleme: Bireyin dinleme etkinliğine zoraki katılmasıdır.
- Antipatik dinleme: Dinleyenin kaynak kişiye yönelik olumsuz tavırlarının olduğu bir dinleme türüdür.
- Yüzeysel dinleme: Sırf bilgi alımının olduğu herhangi bir bilişsel sürecin kullanılmadığı dinleme türüdür.
- Görünüştü dinleme: bilgi akışının neredeyse hiç olmadığı bir dinleme türüdür.

Akyol (2012) tarafından dinleme türleri ise aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

- Aktif dinleme: Genelde eğitim öğretim ortamlarında kullanılan dinleme türüdür. Aktif dinlemenin bazı belirtileri vardır: “1. Hislerin fiziksel olarak ortaya konulması, 2. Dinleyici grup üyeleriyle işbirliği yapılması 3. Dinlenenlerin onaylanıp onaylanmadığına dair hareketlerin sergilenmesi 4.

Uygun şekilde dinlemeye yönelik hareketler, 5. Dinlenenle ilgili sorular sormak, 6. Uygun açıklamalar ve eklemelerde bulunmak” (Faix, 1975; Brent ve Anderson, 1993’dan akt. Akyol, 2012).

- Stratejik dinleme: Eğitim sürecine katılmayı, metnin ana düşüncesini tespit etmeyi ve dinlemeye ilişkin yöntem ve strateji kullanmayı içerir.
- Diyalog ve sunuya dayalı dinleme: Diyalogda konuşmacının konuşmasını bölmeden, göz bağlantısı kurarak önce ve sonra dinlenenler arasında bağlantı kurmayı gerektiren kişiler arası ilişkilerle ilgili bir dinleme türüdür. Diyaloga dayalı dinleme becerisini geliştirmek için sınıf içi tartışma teknikleri kullanılabilir. “Sunuya dayalı dinlemede ise tek bir kişi veya bir grup konuşma eylemini gerçekleştirmektedir.” Sesli okuma çalışmaları bu tür dinlemeyi geliştirebilir.
- Amaçlı dinleme: Kendi bilişlerini kontrol edebilen ve dinlediğinin önemli noktalarını belirleyebilen dinleyenler bu dinleme türünü kullanırlar. Bu da kendi içinde Akyol (2012) tarafından dört alt başlıkta incelenmiştir.

Bir diğer dinleme türü de ayrıştırıcı dinlemedir. “Ayrıştırıcı dinleme, sesler arasındaki farklılıkları ayırt edebilmedir. Yaş ve sınıf seviyesine göre ayrıştırıcı dinlemeyi geliştirici etkinlikler değişmektedir. Bu tür, öğrencilerin, konuşma dilindeki ses ve telaffuzları konusundaki farkındalıklarını artırmak için kullanılabilir” (Tompkins, 2005: 296; Kingen, 2000: 265’den akt. Melanlıoğlu, 2012). Bugün ilköğretim kademesinde karşılaşılan; dinleme, konuşma, okuma ve yazma güçlüğünün başlıca sebeplerinden biri ayrıştırıcı dinlemeyi bilmeyen öğrencilerin, dilin yapısını kavrayamamasıdır. Bu etkinliklerin düzenlenmesinde yararlanılabilecek en güzel araç gereçler; deyim, atasözü, ninni, bilmece, tekerleme gibi dilin kalıplaşmış ifadeleridir (Melanlıoğlu, 2012).

Birçok çalışmada yukarıda bahsedilen dinleme türleri küçük farklılıklarla tanımlanarak verilmiştir. Çalışmalar incelendiğinde bu dinleme türlerinden özellikle aktif ve amaçlı dinleme türlerinin daha fazla ön plana çıktığı söylenebilir.

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmalar incelendiğinde toplumumuzun kültür yapısının dinlemeye değer verdiği, dinlemeyi teşvik ettiği ama bunun da bireylerde olumsuz dinleme özelliklerinin gelişmesine yol açtığı söylenebilir. Sadece toplumun yanlış yönlendirmelerinin değil aynı zamanda çeşitli fiziksel sorunların ve konuya veya göndericiye karşı olumsuz tavırlar da dinlemeyi aksi yönde etkilemektedir.

Dinleme eğitiminde özellikle metin okumalarından önce amaç oluşturulmaması, öğrencilerin hedeflerden haberdar edilmemesi, anlatımın monoton olması ve konuşmacının kullandığı dil düzeyi de dinleme becerisini etkileyen unsurlardandır. Yine öğrencilerin dinleme esnasında dinledikleri her şeyi not almaya çalışmaları, kendi bireysel sorunlarına yoğunlaşmaları da dinlemeyi olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Yapılan çalışmalar dikkate alındığında görülmektedir ki; dinleme becerisi hem günlük hayatta hem de eğitim sürecinde bireyin iletişim kurması, bilgi edinmesi ve edindiği bilgileri yorumlayıp hayatına uyarlayabilmesinde en önemli becerilerden biridir ve yapılan araştırmalar, dinleme becerisinin çeşitli etkinlikler kullanılarak geliştirilebileceğini de ortaya çıkarmıştır.

Olumlu dinleme özelliklerinin geliştirilmesi için yapılan deneysel çalışmalar sonucunda etkinlik temelli yaklaşımların etkili olduğu da diğer bir gerçekliktir. Yine dinlemenin amaçlı yapılması, dinleme öncesinde dinleme etkinliğiyle ilgili soruların yapılandırılması dinleme becerisini olumlu yönde etkilemektedir sonucuna da varabiliriz.

Yapılan çalışmaların sonuçlarına göre ders içerikleri ve dinleme metinlerinin özellikleri de dinleme becerisini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Bu anlamda ders içeriklerinin öğrencilerin psikolojik özellikleri dikkate alınarak belirlenmesi dinleme becerisinin geliştirilmesinde etkili olabilir.

Ayrıca toplumun sosyo-ekonomik özellikleri bireylerin dinleme özellikleri üzerinde etkili olmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki; ekonomik ve sosyal yönden gelişme düzeyinin artması, dinleme becerisini olumlu yönde etkileyecektir.

Dinleme eğitimi verilirken dinleme öncesi, dinleme süreci ve dinleme sonrası yapılacak çeşitli etkinlikler aracılığıyla dinleme becerisi geliştirilebilir. Dinleme stillerinin bilinmesi ve öğrencilere olumlu dinleme stillerini uygulama fırsatı verilmesi dinleme eğitimine katkı sağlayabilir. Eğitimciler tarafından beynin işlevlerinin bilinmesi ve dinleme becerisinin geliştirilmesi için uygun etkinliklerin planlanması dinleme eğitimine yardımcı olabilir.

Gözlenebilir davranışlardan oluşmayan dinleme becerisinin ölçme ve değerlendirilmesinin yapılabilmesi için süreç yaklaşımını temel alan ölçme değerlendirme etkinlikleri oluşturulabilir. Bunlardan biri de üstbilgi stratejilerinin kullanılmasıdır.

Yapılan çalışmalarda birçok dinleme stratejisi ve tekniğine yer verilmiştir. Bu strateji ve tekniklerin eğitimciler tarafından bilinmesi ve öğrencilere dinleme becerisi kazandırmada bunlardan yararlanılması dinleme becerisinin geliştirilmesinde en önemli etkenlerden biri olacaktır.

Yapılan çalışmalar bütün olarak değerlendirildiğinde özellikle eğitimde kullanılabilecek, dinleme becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklerin hazırlanması bir gereklilik olarak görülmektedir. Yine bu alanda uygulanabilecek strateji ve tekniklerin neler olduğu ve bunların nasıl uygulanması gerektiği konusunda ayrıntılı bir çalışmaya da ihtiyaç olabilir.

Dinleme becerisi eğitimi için sadece Türkçe öğretmenleri veya öğretmen adayları değil, diğer öğretmen gruplarının da gerekli bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekmektedir. Bu, dinleme becerisi eğitiminde önemli bir adım olacaktır.

Yapılan çalışmalar sonucunda görülmüştür ki; özellikle dinleme becerilerinin ölçme ve değerlendirme boyutunda bir eksiklik vardır. Bu alanda araştırmaların yapılması ve dinleme becerisini ölçmek ve değerlendirmek için etkinliklerin geliştirilmesi de alana büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş., ve Gündüz, O. (2004). *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı* (5. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.
- Akyol, H., (2012). *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Ankara: PegemA Yay.
- Aşılıoğlu, B., (2009). Türkçe Öğretmen Adaylarına Göre Derlerde Karşılaşılan Başlıca Dinleme Engelleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (Electronic Journal of social Sciences)*. 8(29), 045-063. info@esosder.org (Erişim Tarihi: 21/11/2012)
- Aytan, T., (2011). Aktif Öğrenme Tekniklerinin Dinleme Becerisi Üzerine Etkileri. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(4). 11309-9302.
- Cihangir, Z. (2004). Üniversite Öğrencilerine Verilen Etkin Dinleme Becerisi Eğitiminin Dinleme Becerisine Etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. http://www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2004_cilt2/sayi_2/237-251.pdf (Erişim Tarihi: 23/11/2012).

- Çifçi, M. (2001). Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 165.
- Doğan, Y. (2007). *İlköğretim İkinci Kademedede Dil Becerisi Olarak Dinlemeyi Geliştirme Çalışmaları*. Yayınlanmış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, Y. (2008). İlköğretim Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerisini Geliştirmede Etkinlik Temelli Çalışmaların Etkililiği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 261-286.
- Gümüş, M. (bt). Dil Öğrenme Seviyeleri- Dil Öğretiminde Temel Beceriler- Dinleme Becerisi- okuma Becerisi- Konuşma Becerisi- Yazma Becerisi- Dilbilgisi- Yazdırma (Dikte) Çalışmaları. <http://www.turkceogretimi.com/dil-ogretim-yontemleri/dil-ogretiminde-temel-becerilere-genel-bir-bakis> (Erişim Tarihi: 21/11/2012).
- Karadüz, A., (2010). Türkçe ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dinleme Stratejilerinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(29), 39-55.
- Karagündüz, A. (2010). Türkçe ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dinleme Stratejilerinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*. 2 (29). 39-55.
- Koç, S., Müftüoğlu, G. (bt) Dinleme ve Okuma Eğitimi. <http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/2277/unite04.pdf> (Erişim Tarihi: 21/11/2012)
- Maden, S., Durukan, E. (2011). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme Stillерinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi (The Evaluation of Listening Styles of Turkish Teacher Candidates in Terms of Different Variables). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 101-112.
- MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim programı*. Ankara.
- Melanlıoğlu, D. (2012). Dinleme Becerisine Yönelik Ölçme Değerlendirme Çalışmalarında Üstbilis Stratejilerinin Kullanımı. (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 7(1), 1583-1595.

- Onan, B., Akgül, G. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Programındaki Kazanımların NedHerrmann'ın Bütünsel Beyin Modeline Göre Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36 (1), 111-138.
- Özbay, M. (2005), *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*. (1.Baskı). Ankara, Akçağ Yay.
- Şahin, A. (2009), İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerisi Farkındalıklarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre İncelenmesi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Dergisi*, 2(1); 178-188.
- Temur, T. (2010). Dinleme Metinlerinden Önce ve Sonra Sorulan Soruların Üniversite Öğrencilerinin Dinlediğini Anlama Becerisi Düzeyine Etkisi, *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 29, 303-319.
- Umagan, S. K. Ahmet ve A. Hayati (Ed.) (2007), *İlköğretimde Türkçe Öğretimi, Dinleme Eğitimi* (ss.149-163). Ankara: PegemA Yay.
- Yoncalık, O., Çimen, Z., (2006). Beden Eğitimi ve Sınıf Öğretmenliği Bölümü Öğrencilerinin Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi Düzeyleri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*. 1(7). 135-144.

EXTENDED ABSTRACT

Today, listening and listening education is considered to be one of the prominent skills in language education. Listening is accepted to be one of the basic language skills in elementary and secondary Turkish language curriculums. In Turkish Language curriculum (6. -8. Grades), it is emphasized that listening is one of the basic ways of communication and learning.

The researches in the field of listening skill have increased in number as a result of drawing attention to listening skills in Turkish Language Curriculum. Furthermore, it is an undeniable fact that there are educators who are having troubles about both whether the listening education contained Turkish language curriculum is necessary or not and how to realize the objected listening skills. In addition, in this study it is tried to give clear answers to the following questions; what is listening, how listening education should be and which method are effective in listening education.

In the literature very different definitions are made about listening. According to Özbay (2005), listening is a perception activity which correctly detects the messages sent by the individual. While Özbay emphasizes on correct perception of the message, Umagan (2007: 249) defines listening as "effort for perceiving and interpreting the message for the sake of full realization of communication rather than just monitoring the sender in a passive manner". "Listening activity is one of the four functions of the language which is most widely used... Listening is a communication way also... Listening is a different activity than hearing... Listening appears to be a skill which is conducted for a certain purpose and should be learned. Since listening, depending on the preference of the individual in one aspect, is a whole sound that individual perceives by selecting and requesting, there is selectivity in that." (Aktas ve Gündüz 2004: 247).

When the definitions about listening are analyzed it is observed that they have emphasized some common factors. These factors are as follows:

- Effort to understand and interpret the messages correctly,
- Being one of the four main functions of the language
- Being an element of interpersonal communication,
- Being conducted for a specific purpose,
- Being a reflection of man's freedom of choice,
- An activity which includes hearing,
- Being a language skill which can be and should be learned,
- Requiring various cognitive processes of the human brain,
- Being a phenomenon of much different dimensions,
- Including a complex and active process

Considering these common features, an aggregating definition of listening can also be done. As one of the four main functions of the language, the listening is an essential element of communication between people, effort to understand and to interpret the messages coming from the narrator, a comprehensive, complex and active process which includes hearing also, a multi-dimensional phenomenon, a behavior with purpose, a mental activity which requires cognitive processes of the human brain as a reflection of freedom of choice of man.

Factors affecting listening skill have been classified as physiological and psychological factors. Physiological factors are related to the student's hearing power, teacher should behave by considering students' characteristics. Physical factors that affect listening are closely related to physical structure of the educational environment. While crowded classes in the schools and lack of individuality in seating arrangements negatively affects listening skills, a U-shaped seating arrangement and not crowded classes are effective in improving listening skills. "Negative mood" of the audience,

negations arising from uninteresting subject or speaker, not enough motivated listener are some of the psychological factors that affects listening. A trained memory, having a large vocabulary, culturally abandoning preference of the passive listener, teachers, who provide training for listening, having necessary professional knowledge, suitability of the selected topics to the level of students and serving for a purpose are some other important factors that affect the development of listening skills (Çiftçi, 2001).

Not being aware of the course objectives, lack of concentration on the issue, disinterestedness in the subject, focusing on personal problems during listening, trying to take note of everything that is described, spending the course time with dreaming, not having necessary prior knowledge to understand the subject and lack of motivation are some of the factors that affect and accepted as obstacle to listening skill and are sourced from listener.

It has been observed that in the development of listening education, different classifications about listening types and strategies have been done. Temur (2010) have classified listening education as Parts-to-Whole Strategies, Whole-to-Parts Strategies and Metacognitive Strategies.

Aktaş ve Gündüz (2004) have mentioned three listening techniques. These are;

- Listening Carefully
- Listening Correctly
- Critical Listening

Maden ve Durukan (2011) have analyzed the listening styles in four titles in their researches. These are;

- Active Listening/Listener
- Participant Listening/Listener
- Passive Listening/Listener

- Neutral Listening/Listener

Özbay (2005) has mentioned nine types of listening. These are;

- Voluntary or involuntary listening
- Motivational based listening
- Listening with sympathy or antipathy
- Selective listening
- Shallow listening
- Active listening
- Participatory listening
- Critical listening
- Passive listening

Umagan (2007) has classified listening types in two different titles as effective and ineffective listening.

Akyol (2012) has classified listening types as follows;

- Active listening
- Strategic listening
- Dialogue and presentation based listening
- Listening for a purpose

When the studies conducted are taken into account it has been observed that listening skill is one of the most important skill for individuals in communication, in knowledge acquisition and in interpreting and adapting this knowledge to daily life and education life, moreover the conducted researches have shown that listening skill can be improved by using various activities.

According to the results of the conducted studies, course content and listened text features also affect listening skills positively and negatively. In this sense, if the course content is prepared according to the psychological characteristics of students, it can be effective in the development of listening skills.

In listening education, listening skills can be improved by various activities before, during and after listening. Knowledge about listening styles and providing students an opportunity to implement listening styles can contribute to listening education. If educators have knowledge about the functions of brain and if suitable activities are planned to improve listening skill, it can help development of listening education.

In order to measure and evaluate listening skills which does not include observable behaviors, measurement and evaluation activities which are based on process approach can be generated. One of these is to use metacognition strategies.

In the conducted studies many listening strategies and techniques have been used. If educators know these strategies and techniques and if in gaining listening skills these strategies and techniques are benefited, it will be one of the most important factors in the development of listening skills.

When the studies were evaluated as a whole, it is seen that preparation of activities to improve listening skills is a necessity, particularly to use in education. Also, a detailed study about what are strategies and techniques which can be applied in this field and how to implement these strategies and techniques can be needed.

It is necessary that all teachers should have necessary knowledge and skills for listening education, not only Turkish language teachers and teacher candidates. This will be an important step in teaching listening skills.

As a result of the studies it has been observed that, there are deficiencies particularly in the measurement and evaluation part of listening skills. Conducting researches in this field and developing activities to measure and evaluate listening skills will contribute greatly to the field.